

MATERIAL DIDÁCTICO
YOLANDA CASTAÑO

“A poesía é unha lingua minorizada”

YOLANDA CASTAÑO

Yolanda Castaño (Santiago de Compostela, 1977) é un dos rostros máis coñecidos da poesía galega. Licenciada en Filoloxía, realizou tamén estudos audiovisuais. Entre outras colaboracións televisivas, foi co-presentadora do concurso *Cifras e letras*. En 2004 recibiu o Premio Mestre Mateo á Mellor Comunicadora polo programa cultural *Mercuria* do que era guionista, presentadora e directora.

A súa obra poética, que figura en numerosos libros colectivos e antoloxías tanto galegos como foráneos, componse de seis títulos: *Elevar as pálpebras* (1995, premio Fermín Bouza Brey), *Delicia* (1998), *Vivimos no ciclo das erofanías* (1998, Premio Johán Carballeira e Premio da Crítica), *Libro da*

egoísta (2003), *Profundidade de campo* (2007, Premio de Poesía Espiral Maior) e *A segunda lingua* (2014, Premio Novacaixagalicia). Antologou os seus tres primeiros libros en *Edénica* (2000, volume que inclúe un disco onde ela mesma canta os seus textos) e en *Erofanía* (2008). Son numerosas as distincións que Yolanda Castaño ten acadado pero, entre elas, destacan especialmente o feito de ser “Autora do Ano” nos Premios Irmandade do Libro 2014, quedar finalista do Premio Nacional de Poesía por *A segunda lingua* e que *Profundidade de campo*, ademais de ser elixido por *El Cultural* como un dos cinco mellores poemarios editados en 2009 en España, gañase o premio El Ojo Crítico ao mellor libro de poemas dun autor/a mozo/a.

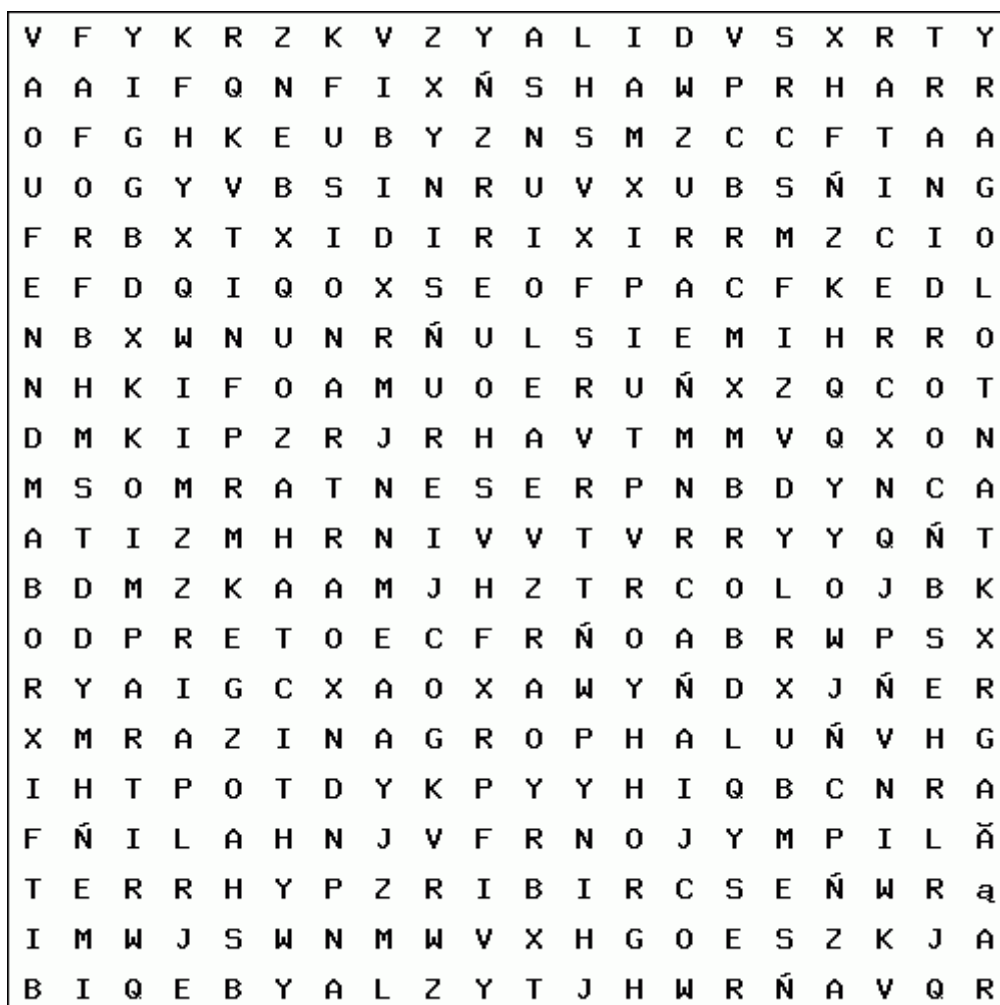
Catro das súas obras contan con edicións bilingües en galego e castelán. Trátase de *Vivimos no ciclo das erofanías* (2000), *Libro da egoísta* (2006), *Profundidade de campo* (2009) e *A segunda lingua* (2015).

En solitario ou colaborando con outros artistas, Yolanda Castaño fusiona adoito a poesía coa música, a plástica, o audiovisual, a fotografía, a arquitectura e a cociña. Escribiu para primeiros lectores *Punver* (2006), *Punver de volta* (2009), *Cando eu saiba ler* (2009), *Verdades* (2012) e *Coller as rendas* (2015).

Ao seu labor como creadora hai que sumar outras numerosas facetas: imparte obradoiros, coordina volumes colectivos, comisaría mostras de arte e poesía, traduce, foi articulista en diferentes medios de prensa, participa en numerosos festivais internacionais (recitando ou como conferenciante) e, sobre todo, é unha activa dinamizadora cultural. Na actualidade dirixe, na Coruña, o ciclo de recitais “Poetas di(n)versos” (que se inicia no 2009 e que mereceu o Premio da Crítica de Galicia á mellor Iniciativa Cultural en 2014); en Pontevedra, o Festival Pontepoética; e, na illa de San Simón, o Obradoiro Internacional de Tradución Poética “Con barqueira e remador”.

En diversas ocasións fóronlle concedidas bolsas internacionais de creación en residencia que a levaron a Rodas, Múnic, Beijing e Escocia.

1. Despois de ler o texto biobibliográfico sobre Yolanda Castaño, localiza nesta sopa de letras trece verbos relacionados coas diferentes actividades que desempeña.

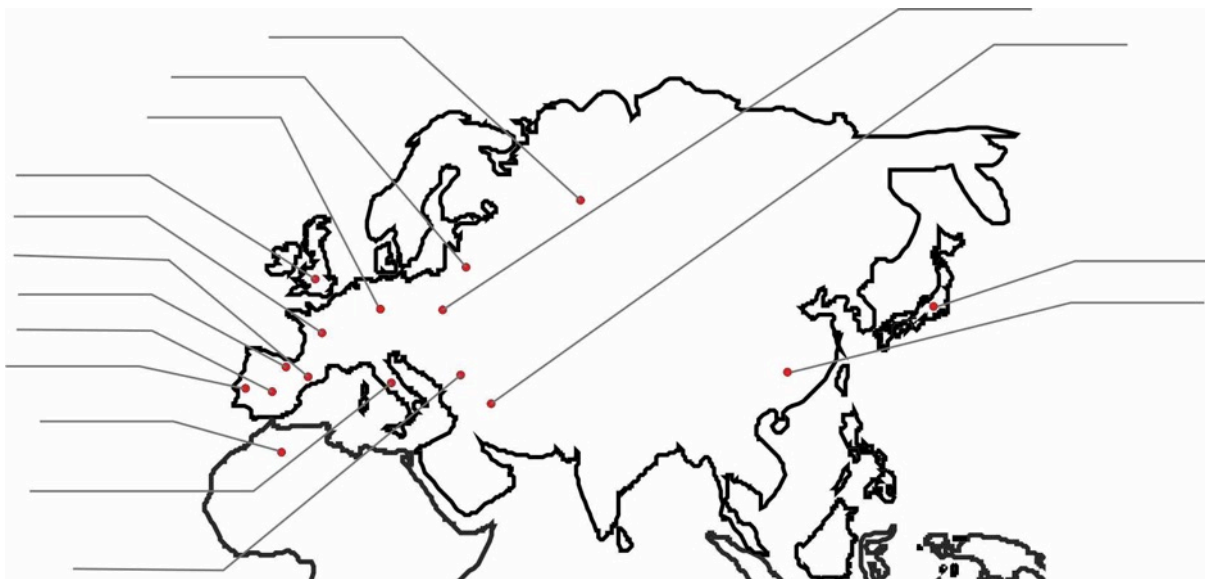
2. Yolanda Castaño é unha autora moi premiada. Xunta cada premio coa entidade que o promove.

Mestre Mateo	Radio Nacional de España
Fermín Bouza Brey	Ministerio de Cultura, Educación e Ciencia
Johán Carballeira	Pen Clube de Galicia & Abanca
Novacaixagalicia	Federación de Librarías de Galicia
El Ojo Crítico	Concello de Vilagarcía de Arousa
Irmandade do libro	Academia Galega do Audiovisual
Nacional de Poesía	Concello de Bueu

3. É pouco frecuente que un poemario en galego acade unha segunda edición. Con todo, dous libros de Yolanda Castaño foron reeditados. Averigua os seus títulos e en que ano volveron saír do prelo.

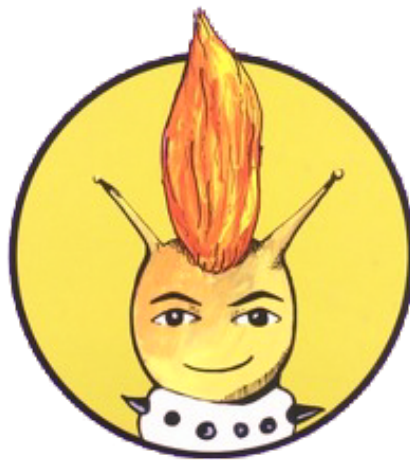
4. A poesía de Yolanda Castaño ten sido traducida a 25 linguas. Sitúa neste mapa o lugar onde se fala...

polaco, castelán, serbio, inglés, árabe, éuskaro, xaponés, francés, armenio, portugués, chinés, alemán, lituano, ruso, italiano e catalán

5. Sabes o que é un neoloxismo? No título *Vivimos no ciclo das erofanías* hai un. Localízao e indica o seu significado.

6. Observa a imaxe de Punver, o protagonista do primeiro poemario infantil escrito pola autora, e trata de deducir que dúas palabras xuntou para crear este nome.

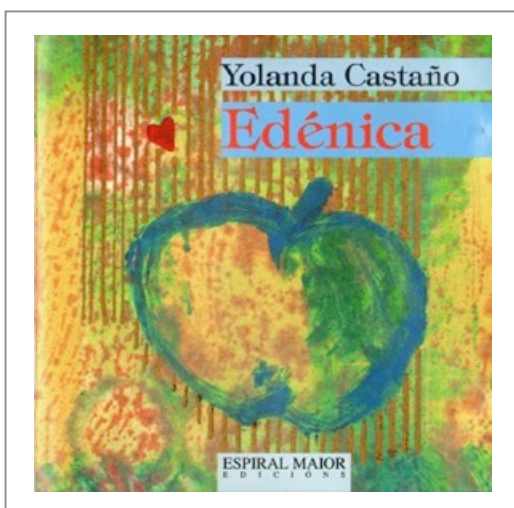
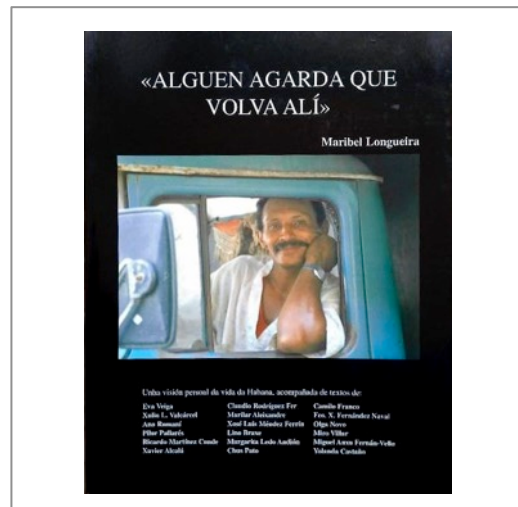
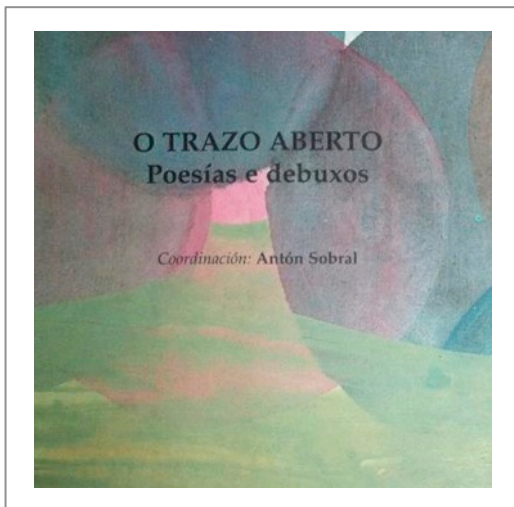

7. En que disciplina artística se utiliza o concepto de “profundidade de campo”? Explica tamén en que consiste.

8. Desde 2009, Yolanda Castaño coordina na Coruña o ciclo de recitais “Poetas di(n)versos”. Este título pode lerse, e entenderse, de dúas formas diferentes. Cales?

9. Que triplo sentido podemos atopar na denominación do Festival “Ponte poética”?

10. Tal e como se afirma no texto biobibliográfico, é habitual que a poesía de Yolanda Castaño dialogue con outras manifestacións artísticas. Sinala, nas seguintes obras, con que arte entran en relación os seus versos.

11. O Obradoiro Internacional de Tradución “Con barqueira e remador” celébrase na Illa de San Simón. Sabes situar esta illa no mapa?

12. Yolanda Castaño ten disfrutado de varias bolsas como “creador en residencia”. Averigua en que consiste este concepto e nomea os países onde as disfrutou.

13. O título de Obradoiro Internacional de Tradución “Con barqueira e remador” crea un xogo intertextual coa cantiga medieval “Sedia-m’eu na ermida de San Simion” de Meendinho. Le a cantiga e indica:

- Que elemento teñen en común a cantiga e o obradoiro?
- De que tipo é esta cantiga medieval? Xustifica a resposta.
- Na cantiga, o eu poético séntese en perigo. Por que?
- Por que o obradoiro se denomina “Con barqueira e remador”?

1   Sedia-m'eu na ermida de San Simi3n
e cercaron-mi as ondas, que grandes son.

Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

Estando na ermida ant'o altar,

5   cercaron-mi as ondas grandes do mar.

Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

E cercaron-mi as ondas, que grandes son:
non hei i barqueiro, nen remador.

Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

10   E cercaron-mi as ondas do alto mar:
non hei i barqueiro, nen sei remar.

Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

Non hei i barqueiro, nen remador:
morrerei eu fremosa no mar maior.

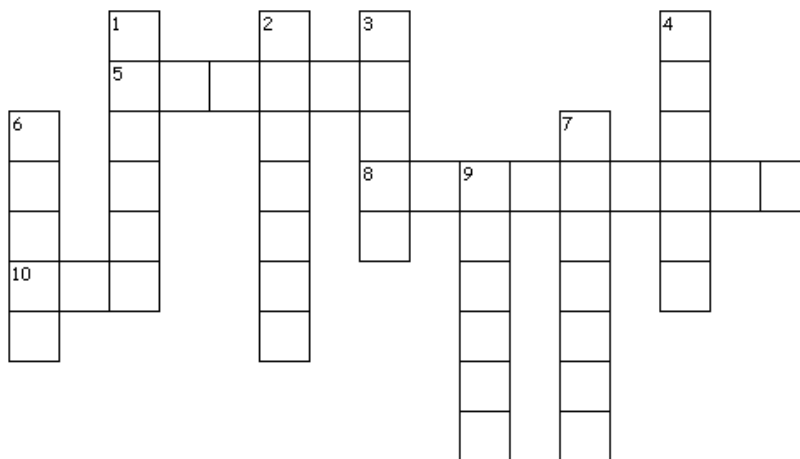
15   Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

Non hei i barqueiro, nen sei remar:
morrerei fremosa no alto mar.

Eu atendend'o meu amigo. E verr3?

14. Completa o encrucillado con termos relacionados coa poesía e coa traxectoria audiovisual da autora.

1. Levantar algo de abaixo arriba.
2. Persoa que ten un apego excesivo cara a si mesma.
3. Superficie extensa de terra onde non hai vivendas e que se pode dedicar ao cultivo.
4. Número, cantidade (en plural).
5. Código verbal usado polos membros dunha sociedade.
6. Período de tempo considerado completo e homoxéneo.
7. Pracer do espírito ou dos sentidos.
8. Membrana móbil que protexe o ollo (en plural).
9. Signo do alfabeto que representa un son (en plural).
10. Percorrer coa vista un escrito comprendendo o que di.

AUTORRETRATO

1 Pero eu, filla das miñas fillas, hei dismantelar a golpe de deslumbramentos esta aciaga militancia dunha yolanda emigrante de min. Eu, a soberana estéril, a por desgracia egoísta. Debo tasar a dose exacta de memoria e esquezo. Así a miña visión da vereda é un rostro dende atrás. Todas as escuras raigames que se nacen en min. Non hai dirección que non me
5 conteña, raza que non en min se comece e filas de díxitos extendendo para min os seus dedos ferais. O que interesa son os meus pasos. Como un bosque de símbolos do que a miña ignorancia é significativa. Moito deixarse a pel pero eu non quixen aprender a chegar. Xardín exiguo, vento pechado de mans, infinita cuadrícula. Renuncio ó lugar do alento. Quero aprender a saír.

10 Hai tempo que un animal vive nutríndose do esquezo. Pero eu son a ventrílocua, eu, a tirana louca, a analfabeta. Co magnífico libro das venturas agochado na vulva. A que non comprendeu nada pero sentiuno todo. Son a ventrílocua, a que corre cantando polos corredores de chumbo, con voz de pizarra. E abortar foi unha obriga, unha necesidade fonda, un desafío. Para cando o pálido manto da miña memoria se vai cubrindo desta pel
15 que eu serei. Que todas as noites con devoción escribo arrebatadoras cartas de amor e nas madrugadas panexíricos a esta yolanda mesquiña, que sabe venderse e coñece o final.

Son eu na cripta e o meu nome dentro debuxado de tiza. Habitacións concéntricas. Que a miña intelixencia non compre o meu sentido. O tacto, o privilexio, as ganas de tirarse. Nin a miña cabeza será escrava do meu orgullo. Yolanda a soldada, a comerciante. Porque eu son
20 a que nin agarda. Son o auriga do ardente carro. A egoísta porque está soa. Que tanta calamidade me satisface, porque a miña beleza fundará dinastías. E entón será ir cunha minuciosidade de devota recolleitando eses minúsculos e ditosos pedaciños de espello roto que eu son. Yolanda farame un fogar paupérrimo entre os seus brazos de mundo e así aprenderei a inenarrable alegría de ter casa.

25 *E entón virá ese postrímero advento e A VerbA farase carne. E eu direi: "Eu son a da única estirpe de Adnaloj, a que extenderá os seus dedos flamíxeros sobre o horizonte, a que baixará e despois se despojará do seu manto e vestirá un saial, e logo reclinarase e dará de comer o seu corazón ás bestas".*

1. Explica, tendo en conta o contexto no que aparecen, o significado das seguintes palabras: aciaga (liña 1), d́xitos (liña 5), ferais (liña 6), exiguu (liña 8), pauṕrrimo (liña 23), postŕmero (liña 25), estirpe (liña 26) e flaḿxeros (liña 26).

2. Cal é a identidade da voz poética? En que fragmento/s do texto te apoias para deducilo?

3. A voz poética adopta varios roles no poema. Algúns deles aparecen a continuación. Asóciaos co seu significado.

ventrílocua	Persoa que goberna de maneira absoluta, inxusta e mesmo cruel, impondo a súa vontade por riba da dos seus súbditos.
auriga	Que non sabe ler nin escribir.
devota	Conductor dos carros de cabalos que participaban nas carreiras do circo.
tirana	Persoa que está demasiado atada aos seus propios intereses e amosa falta de xenerosidade cara aos demais.
analfabeta	Capaz de falar con distintas voces sen apenas mover os labios, de xeito que parece que os sons proceden do ventre.
mesquiña	Que ten devoción.

4. Localiza no poema outros roles da voz poética que non aparezan xa recollidos no exercicio anterior e indica, xustificando a resposta, se algún deles foi desempeñado unicamente por homes nalgún momento da historia.

5. Explica o sentido que teñen as seguintes afirmacións tomadas do texto:

- a. "(...) eu, filla das miñas fillas" (liña 1).
- b. "(...) unha Yolanda emigrante de min" (liña 2).
- c. "Que a miña intelixencia non compre o meu sentido" (liña 18).
- d. "Nin a miña cabeza será escrava do meu orgullo" (liña 19).

6. No poema aparecen dous termos que pertencen ao campo semántico da vestimenta. Localízaos. En que se diferencian?

7. O panexírico é unha modalidade literaria que consiste en...?

8. Por que a palabra "Adnaloy" é un anagrama?

9. O enunciado "auriga do ardente carro" alude a un personaxe mitolóxico. Averigua quen é e tamén a súa historia.

10. Sor Juana Inés de la Cruz identifica, no seu libro *Primero sueño* (1692), ao personaxe mencionado no exercicio anterior co desexo de acadar o coñecemento. Pensas que, neste poema, se lle atribúe o mesmo significado á presenza deste personaxe?

11. De onde procede a seguinte referencia: "E entón virá ese postrímero advento e A Verba farase carne"? Explica tamén o seu significado.

12. En 2004, Yolanda Castaño acadou o Premio á Mellor Vídeocreación no Festival Compostela Curtocircuíto polo vídeopoema que elaborou sobre este texto. Visualízao (en Youtube ou na páxina web da autora) e fai un breve comentario sobre el.

13. Seguindo os parámetros da ABAU, elabora un texto crítico e argumentativo analizando a situación actual da muller no mercado laboral.

A POESÍA É UNHA LINGUA MINORIZADA

1 Comezaría polo espesor. A súa acidez, o seu ph.

Camiña igual ca unha muller:
entre o masacre do invisible
e o campo de concentración da visibilidade.

5 Ladra estilo e final,
unha épica hospitalaria.

No poema a linguaxe
faise ouvidos xordos a si mesma,
nel as palabras amplían

10 o seu círculo de amizades.

Hai que masturbar o abecedario
ata que balbuza cousas
aparentemente inconexas.

15 Caixa de cambios da fala,
acenos doutra orde.
O sorriso do mosquito dentro da pedra de ámbar.

Non se trata de que non comprendas árabe.
Non entendes

poesía.

De A Segunda Lingua (2014)

1. Indica, atendendo ao seu contexto, o significado das seguintes palabras:

espesor (verso 1), massacre (verso 3), hospitalaria (verso 6), balbuza (verso 12), acenos (verso 15) e ámbar (verso 16).

2. Define o concepto de lingua minorizada e explica, despois, por que aparece no título do poema.

3. A palabra “acidez” adquire diferentes significados segundo se interprete desde un punto de vista gastronómico, médico ou químico. Indica cales son.

4. Busca no texto a palabra, ou o enunciado, que lle acae a cada unha das seguintes definicións.

- 4.1. Coeficiente que indica o grao de acidez ou basicidade dunha solución acuosa.
- 4.2. Caixa que contén os mecanismos dos cambios de velocidade nos automóviles.
- 4.3. Liña curva que representa aproximada ou exactamente unha circunferencia.
- 4.4. Recinto, xeralmente aillado dos núcleos urbanos, onde se reclúe a prisioneiros políticos ou de guerra.
- 4.5. Conxunto ou serie ordenada das letras coas que se representan os sons dunha lingua.

5. A antítese é un recurso estilístico que asocia contidos que se opoñen entre si. Localiza un exemplo no poema.

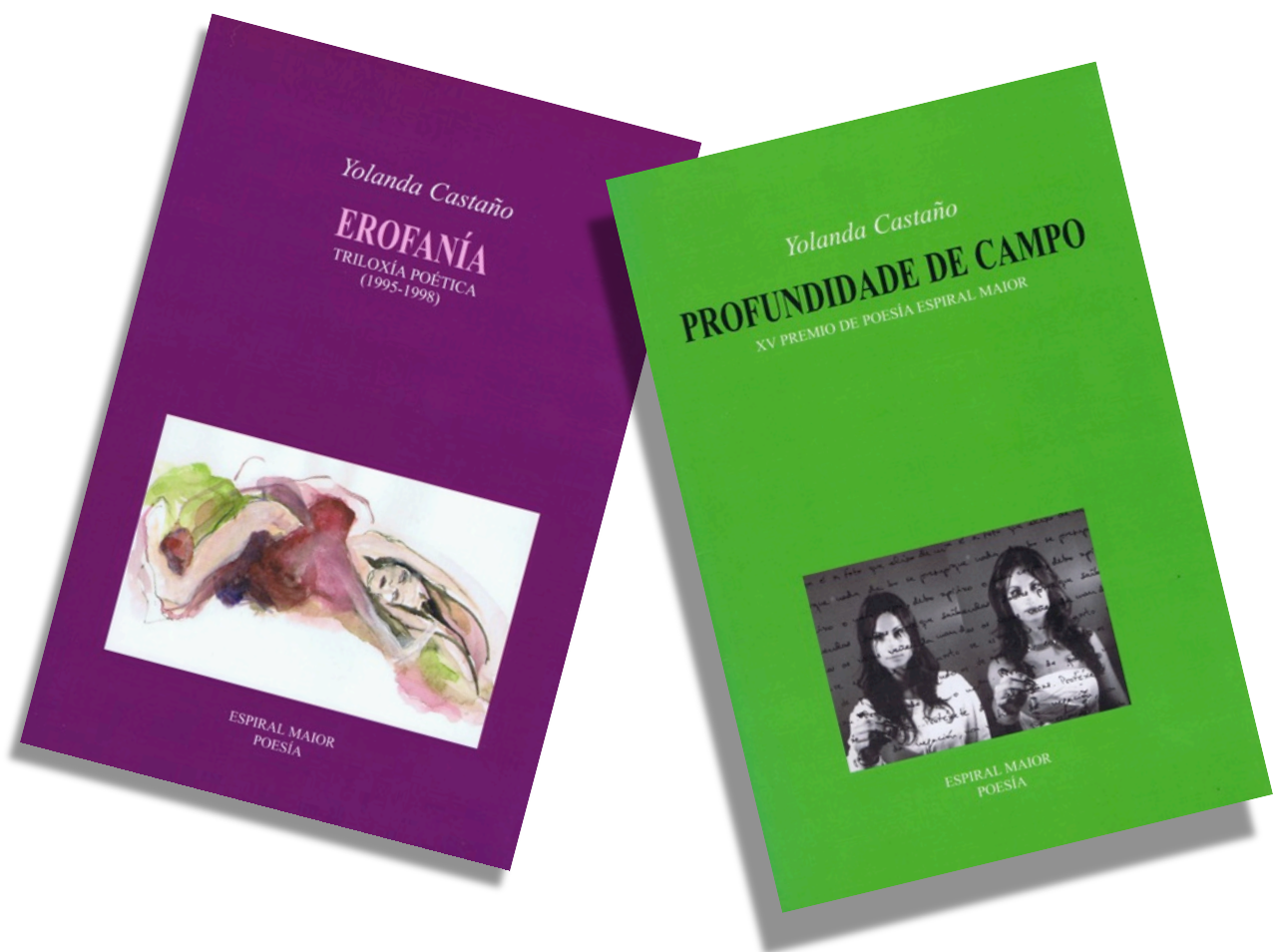

6. Neste texto aparecen varios termos que teñen relación coa linguaxe. Cales son?

7. Na segunda estrofa identifícase o poema cunha muller e dise que camiña “entre o massacre do invisible / e o campo de concentración da visibilidade”. Por que?

8. A que se refire a voz poética cando di que no poema “as palabras amplían / o seu círculo de amizades”?

10. Seguindo os parámetros da ABAU, elabora un texto crítico e argumentativo sobre os problemas que teñen, adoitado, os falantes de linguas minorizadas.

METROFOBIA

- 1 Ao fondo da paisaxe, a chuvia
esvaece as nubes cun borrón.
Esta folla de ruta milita na xograresca.
- Xa teño gana de partir e o meu coche é un soldado.
- 5 Non vas oíndo chifrar o seu cargamento sensible?
As estradas comarcais parecen
cadernos pautados.
Gustaríame sucар os montes cun poema ao lombo
coma os viaxantes.
- 10 O meu coche é unha bala prateada con
ritmo en vez de pólvora, e eu dígolle: “Vamos!”.
Xuntos atravesamos vales, barrios de funcionarios,
as grandes explotacións eólicas
danme ganas de loitar contra os xigantes.
- 15 O meu coche mais eu entendémonos sen dicirnos nada.
- Flores brancas do ibuprofeno,
o meu coche é un soldado
e eu dígolle: “Vamos recitar poemas
a Monforte de Lemos!”,
- 20 e el
acompaña o seu motor ao meu rexistro,
repenica,
badalea
aínda que teña
- 25 metrofobia.

1. Indica, tendo en conta o seu contexto, o significado das seguintes palabras:

esvaece (verso 2), milita (verso 3), chifrar (verso 5), eólicas (verso 13) e repenica (verso 23).

2. En grego *fobos* significa temor. A que ten medo quen padece metrofobia? Quen sofre metrofobia neste poema?

3. Segundo a voz poética, a que se parecen as estradas comarcais? Onde radica este parecido?

4. Que papel desempeña o coche neste texto? Sabes que corrente de vangarda lle concedía un gran protagonismo literario aos avances tecnolóxicos?

5. Explica o sentido que teñen estes dous versos: “O meu coche é unha bala prateada con / ritmo en vez de pólvora”.

6. Indica se son verdadeiras ou falsas as seguintes afirmacións. Xustifica a túa resposta indicando os fragmentos do poema nos que te baseas para afirmalo.

6.1. O seu coche permítelle ao eu poético ir recitar a diferentes lugares.

6.2. O coche é vello e lento.

6.3. Dáse unha comprensión total entre a propietaria e o coche, de feito, nin sequera precisan das palabras para comunicárense.

6.4. Aínda que o intenta, o coche é incapaz de axustar o seu ritmo ao rexistro poético.

6.5. Recitar é algo que satisface ao eu poético.

7. Mediante que procedemento se forma a palabra “xograresca”? Por que a “folla de ruta” se identifica con ela?

8. No poema menciónanse dúas profesións que teñen en común o feito de seren itinerantes. Cales son? Por que se sente vinculado con elas o eu poético?

9. Nos versos “as grandes explotacións eólicas / danme ganas de loitar contra os xigantes” está implícita unha referencia a un dos episodios máis coñecidos de *El Quijote*. Averigua a cal.

10. No poema aparece un topónimo. Localízao e indica en que provincia galega se sitúa.

11. Seguindo os parámetros da ABAU, elabora un comentario crítico sobre as causas e consecuencias das fobias centrándote principalmente nas derivadas do excesivo culto ao corpo.

